

Discussienota

WAARNEMEN IS MEER DAN DOOR HET VENSTER KIJKEN*

Hans Waege

In een artikelenreeks van De Standaard (29 februari tot 5 maart 1992) worden enkele Vlaamse sociologen, psychologen en economen aan het woord gelaten over studenten, jongeren en studeren. De bijdrage bevat een aantal uitspraken over 'de student' en 'de jongeren' zoals: "Het gedrag van de huidige studentengeneratie aan de Vlaamse universiteiten vertoont bijna geen verschil meer met het gedrag van hun leeftijdsgenoten die niet-universitair onderwijs volgen, en zelfs niet met dat van jongeren die niet meer studeren. Studenten profileren zich niet langer als een aparte sociale groep in de maatschappij. En het gaat heus niet alleen om fenomenen als kleding. Ook in hun politieke opvattingen, hun stemgedrag of hun kennis van de politiek onderscheiden studenten zich bijna niet meer van andere jongeren." (De Standaard, dinsdag 3 maart 1992, p. 3). Deze uitspraak is typerend voor de manier waarop over de jongeren en de studenten in het bijzonder gepraat wordt. Er wordt bijna geen onderscheid gemaakt en we krijgen na het lezen van de artikels de indruk dat de jeugd van vandaag een ongedifferentieerde massa is waarin zelfs het opleidingsniveau niet langer een relevant onderscheidingscriterium zou zijn. In het zelfde artikel gaat het zelfs de richting uit van 'de studenten verschillen niet zo veel meer van de oudere bevolkingsgroepen': "Er is geen generatieconflict meer", "Net als de oudere bevolkingsgroepen schuiven ook studenten geluk en gezondheid naar voor als belangrijkste waarden in het leven", "Studenten neigen naar conformisme", "Het venster op de politieke en maatschappelijke wereld buiten de universiteit is gesloten". Sommige wetenschappers pogen, zij het op een schuchtere manier, toch een aanzet te geven tot een meer genuanceerd beeld van DE jeugd en DE student zoals "Ik stel echter vast dat oudere studenten, in de licenties, er wel een eigen levensstijl en -opvatting op na houden" (de

nuancering), "Toegegeven, opvallend anders dan andere jongeren zijn ook zij niet" (het schuchtere) (De Standaard, 3 maart 1992). Men wijst ook op aanzienlijke verschillen in stemgedrag binnen de jongerengroep afhankelijk van een aantal kenmerken zoals kerkelijkheid en verenigingsleven. Er werd alvast door sommige geïnterviewden een aanzet gegeven tot het schetsen van een meer empirisch gefundeerd en meer genuanceerd beeld van 'DE jeugd'.

Naast de opvallende constante van het ongenueerde en het sterk veralgemene van de inhoud, wordt het artikel gekenmerkt door een zeer gering aantal empirische gegevens die dan soms nog op een ongeoorloofde wijze gebruikt worden. Men stelt terecht dat wij in Vlaanderen slechts over weinig onderzoeksgegevens beschikken. Maar 'weinig' betekent niet 'geen'. In het volgende betoog zullen we kort enkele stellingen die in het artikel naar voren gebracht en niet empirisch gefundeerd werden toetsen aan de hand van recente empirische gegevens die toelaten een onderscheid te maken tussen jongeren met voortgezette opleiding en degenen zonder hoger onderwijs (de jeugd van binnen gezien). We zullen ons daarbij richten op de hoger geciteerde these dat opleidingsniveau of opleidingsmilieu niet langer een relevant onderscheidingscriterium zou zijn bij het benaderen van de Vlaamse jongeren. De analyses die hier gepresenteerd worden zijn nog niet eerder gepubliceerd. Ze zijn echter slechts een illustratie met nieuwe analyses van verbanden en relaties die reeds lang in de wetenschappelijke literatuur empirisch vastgesteld werden. De data zijn afkomstig van een jongerenonderzoek uitgevoerd bij 20 en 21-jarige Vlaamse jongeren in maart 1991 aan het Centrum voor Dataverzameling en -Analyse van het departement sociologie van de K.U.Leuven. Het gaat om een representatieve steekproef van 457 Vlaamse jongeren. Alle effecten die hierna vermeld worden, zijn significant op niveau van 0.01. Er werd in het nummer 2 van het Tijdschrift voor Sociologie (1991) reeds over dit onderzoek gepubliceerd. In die bijdrage werd ingegaan op de invloed van het onderwijsniveau.

De jeugd van binnen bezien

Centraal uitgangspunt is dat opleidingsniveau nog steeds een belangrijk effect zal hebben op diverse aspecten van het jong zijn. Dit zowel naar gedragingen toe (bij voorbeeld cultuurgebruik en stemgedrag) als naar houdingen en opvattingen toe (racisme, autoritarisme, ...). De fundering van deze hypothese kan daarbij gevonden worden in diverse aspecten van het voortgezet onderwijs. De verruiming van de horizon, zowel in tijd als in ruimte gezien, laat hoger opgeleiden toe om een andere opinie te vormen. Een tweede verklaring voor deze

verwachte verschillen moet ook gezocht worden in de verschillende functie en rol die de hoger opgeleide toebedeeld krijgt in onze samenleving en de sociale context van de jongeren in het algemeen. De problemen, verantwoordelijkheden en rechten van jongeren zijn anders dan deze van hun ouders en grootouders. Verder heeft een hogere opleiding tot gevolg dat men alleszins een sterker gevoel heeft van controle over het leven en de samenleving. De mate van machteloosheid is daardoor beduidend lager. Het is een noodzaak dat zowel sociologen, psychologen als gelijk welk ander wetenschapper terdege rekening houden met deze verwachtingen bij het doen van uitspraken of het maken van onderzoeksdesigns over de sociale realiteit.

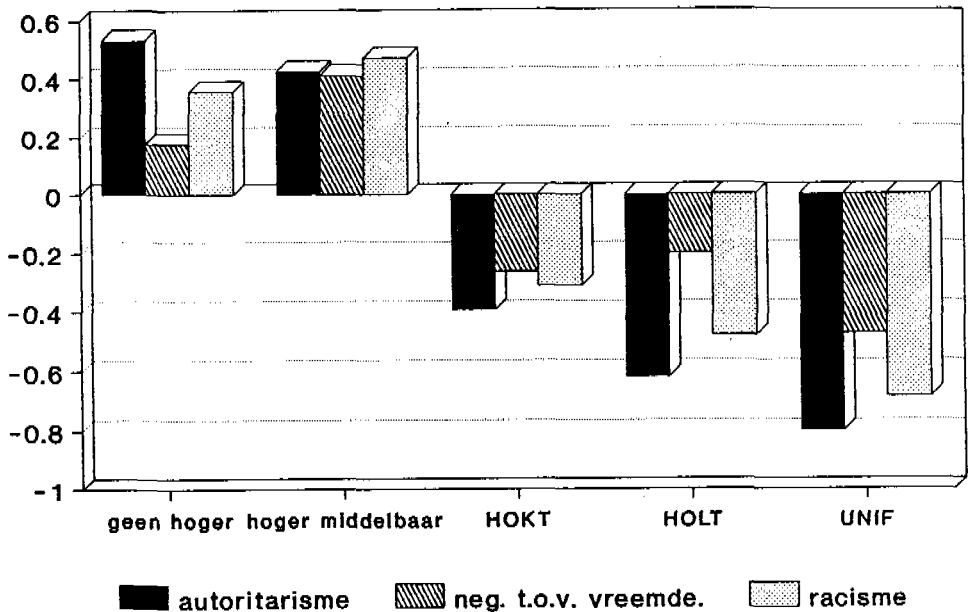
Stemintenties en opleidingsniveau. Voor de analyses werd de jongerengroep opgedeeld in 5 opleidingscategorieën. De eerste groep bestaat uit de jongeren met het laagste opleidingsniveau. Dit wil zeggen alles wat lager is dan hoger humaniora of hoger technisch diploma. De tweede groep bestaat uit de jongeren met een diploma hoger humaniora of hoger technisch die niet meer verder studeren. De derde groep bestaat uit jongeren die het hoger onderwijs van het korte type volgen (HOKT), de vierde groep volgt hoger niet-universitair onderwijs van het lange type (HOLT) en de vijfde groep volgt op dit moment cursus aan de universiteit. Daarbij stellen we vast dat de jonge Vlaams Blok-stemmers voor 75% jongeren zijn die op dit moment niet verder studeren (groep 1 en groep 2) terwijl in de totale steekproef 'slechts' 50% jongeren niet verder studeren. Relatief gezien is de groep HOLT-studenten (groep 4) ook sterk vertegenwoordigd bij de Vlaams Blok stemmers. De kiezers voor een andere vrij jonge partij Agalev zijn in meerder mate bij de hoger opgeleide jongeren te vinden. Vooral het hoger onderwijs van het korte type en het universitair onderwijs zijn relatief sterk vertegenwoordigd in de groep Agalev stemmers. Naar gelang het opleidingsniveau zijn er dus duidelijk verschillen te vinden naar partijkeuze.

Opleidingsniveau en politieke opvattingen. Naast stemgedrag zijn er ook meer algemene politieke opvattingen of waardenoriëntaties zoals racisme, negatieve houding ten opzichte van vreemdelingen en autoritarisme. Ook daar zijn zeer opmerkelijke verschillen te vinden naar opleidingsniveau. Uit vroegere analyses is reeds gebleken dat deze sterke effecten behouden blijven wanneer gecontroleerd werd voor factoren zoals het onderwijsniveau en de sociaal-economische status van de ouders. Daarbij valt het op dat de scheidingslijn vooral ligt tussen het al dan niet hoger opgeleid zijn, tussen groep 1 en groep 2 enerzijds en groep 3, 4 en 5 anderzijds (zie grafiek 1). Het zijn vooral de lager opgeleiden die

een hogere mate van autoritarisme, negatieve houdingen tegenover migranten en racisme aanhouden.

Opleidingsniveau en gedragskenmerken. Tal van gedragskenmerken laten dezelfde opmerkelijke verschillen zien die zeker wijzen op een grondig verschil tussen jongeren. Op twee kenmerken gaan we kort in, nl. *protestgedrag* en *leesgedrag* (grafiek 2).

Grafiek 1: Mate van autoritarisme, negatieve houdingen ten opzichte van vreemdelingen en racisme per opleidingsniveau.

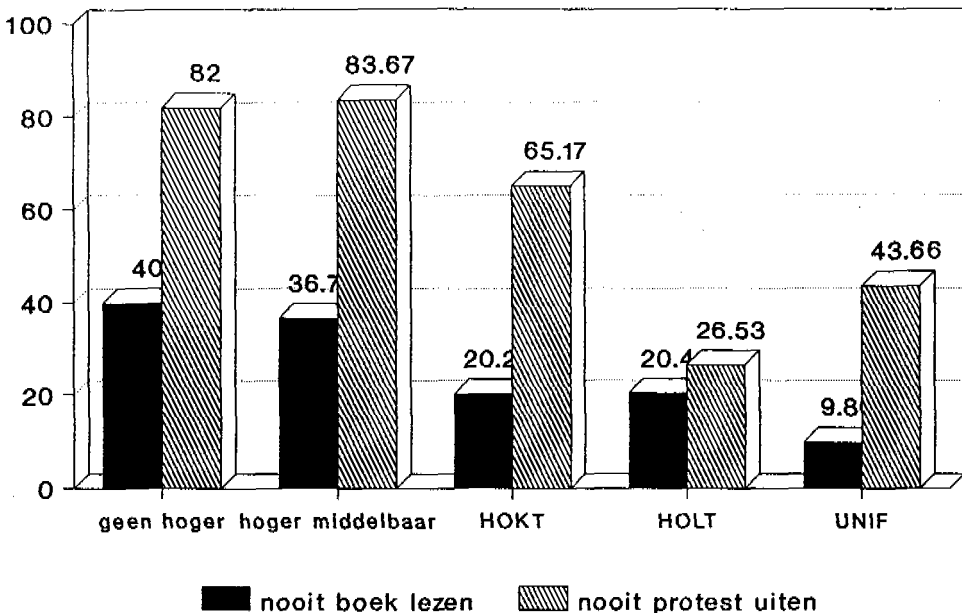

Data K.U. Leuven dept. sociologie 1991

Het is opvallend dat het vooral de jongeren zijn die hoger onderwijs volgen, en dan vooral het HOLT en universitair onderwijs, die tijdens de drie maanden voorafgaand aan de bevraging deelgenomen hadden aan een protestactie. De hoge score van het HOLT heeft te maken met de strijd die daar toendertijd gevoerd werd voor de opbouw van een sociale sector. (Een recent voorbeeld van studentenprotest te Leuven was trouwens de grote anti-racisme betoging van ongeveer 3000 studenten onmiddellijk na de verkiezingen van 24 november 1991.)

Hoewel het grote verschil in leesgedrag niemand zal verbazen, melden we toch bij wijze van voorbeeld dat er een groot verschil is in leesgedrag tussen de studenten en de niet-studenten (zie grafiek 2). Dezelfde opmerkelijke gedragsverschillen, soms in de andere richting, werden vastgesteld voor ondermeer frequentie café-bezoek, vriendenbezoek, het aantal vrienden, opera- en museumbezoek, winkelen ...

Grafiek 2: Percentage jongeren dat nooit een boek las en nooit deelnam aan protestacties gedurende 3 maanden voorafgaand aan het interview.

Data K.U.Leuven dept. Sociologie 1991

Recent onderzoek maakt ook duidelijk dat niet alleen gedifferentieerd moet worden naar opleidingsniveau maar ook naar de aard van de opleiding. Daar ligt een mogelijke verklaring voor de soms ambivalente positie die de HOLT-studenten innemen. DE studenten dienen in de toekomst zowel naar niveau als naar aard van de opleiding op een voldoende genuanceerde wijze bekeken. Daarbij dient ook duidelijk gesteld dat DE jongeren geen homogene massa zijn maar in tegendeel een zeer verscheiden groep. In het themanummer over jon-

geren van het Tijdschrift voor Sociologie van 1989 wordt herhaaldelijk op dit probleem gewezen.

Besluit

"Who's to blame?" is een wel zeer prangende vraag wanneer we de opmerkelijke discrepantie tussen de inhoud van sommige uitspraken van wetenschappers - zoals afgedrukt in een krantenartikel - bekijken en de empirie. Deze moeilijke en voor sommigen misschien kwetsende vraag dient echter geëxploreerd, wil deze reactie geen maat voor niets zijn.

Wanneer we het gegeven vanuit een actorenstandpunt benaderen, zijn er grosso modo twee partijen te onderkennen: de journalisten en de deelnemende wetenschappers (beide groepen kunnen we niet over één kam te scheren). Geen van beiden gaat in deze vrijuit!

De journalist: Journalistiek is niet zelden enkel geïnteresseerd in de informatie van de wetenschapper en de geïnterviewde in het algemeen voor zover deze het vooringegenomen standpunt van de journalist bevestigt. Andere, meer nuancerende of zelfs tegengestelde elementen worden weggelaten. De ethiek van de journalist moet dus bevraagd worden. En men weze gewaarschuwd: onder het voorwendsel van vrije meningsuiting kan het woord van geïnterviewden niet zomaar weggelaten of benadrukt worden. De subtiliteit van het filteren van uitspraken, het gebruik van leestekens en krasse, uit de context gerukte uitspraken moet voor discussie en bespreking vatbaar zijn. Een echte journalist die zich bewust is van zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid kan deze discussie in de toekomst niet (meer) uit de weg gaan.

De wetenschapper: Het zou een eigenschap van een wetenschapper moeten zijn zich te houden aan wat zijn taak juist zo verschillend maakt van deze van b.v. journalist of politicus, nl. het doen van *empirisch gefundeerde* uitspraken over de realiteit. En indien empirisch materiaal niet voorhanden is zouden hoger gemaakte theoretisch regelmatig beproefde en bewezen stellingen zeker aanleiding moeten geven tot een meer beredeneerd en genuanceerd denken over DE mens, DE jeugd en DE samenleving: *'Waarmemen is meer dan door het venster kijken'*. Het is een theoretisch gefundeerd en empirisch te falsifiëren gebeuren. Deze redenering zou een intristiek deel moeten uitmaken van het beroepsethos van de wetenschapper. En wanneer een gebrek aan theorie of onderzoek voldoende gefundeerde uitspraken onmogelijk maken zou de wetenschapper zich

---

ook van commentaar, die als wetenschappelijk bewezen geïnterpreteerd *kan* worden, moeten onthouden. In deze moet de wetenschapper beducht zijn voor potentieel anders gebruiken van de informatie dan de bedoeling die de wetenschapper heeft. Ook de wetenschapper moet de discussie over de interactie wetenschap - journalist durven aangaan op het gevaar af minder of niet meer aan bod te komen in de massamedia. Hij is (mede-)verantwoordelijk voor de informatie die hij/zij geeft.

Hopelijk geeft deze bijdrage aanleiding tot een grondige discussie over de relatie tussen de wetenschap en de journalistiek, en over de relaties tussen de wetenschappers onderling.

- * Met dank aan de medewerkers op het Centrum voor Dataverzameling en -Analyse van het departement sociologie van de K.U. Leuven voor de waardevolle opmerkingen en de stimulans om deze verontwaardiging neer te schrijven.